

Zadužbina Nikole Spasića

Ni na nebu ni na zemlji

"Socijalističko" ministarstvo kulture vraća imovinu u nadležnost "opozicionim" beogradskim lokalnim vlastima, koje se onda obraćaju "socijalističkom" vrhovnom sudu da zaštiti ne samo "komunističku" nacionalizaciju nego i "socijalističke" propise o vlasništvu

SPASICEV GROB:
Kapela na Topčiderskom groblju

Beograđanin i trgovac Nikola Spasić, rođen 1838 (ili 1840) godine, umro je "premoren telesnim naporima i izmučen duševnim potresima na dugom i mučnom izbegličkom putu preko Srbije, Južne Srbije i Grčke" tri dana pošto je dospao na Krf, 26. novembra 1916. Četiri godine ranije napisao je testament kojim je svu svoju imovinu namenio osnivanju zadužbine za "podizanje Bolnica i Doma za sirote i iznemogle srpske građane i na opšte privredne ciljeve". No, Nikola Spasić nije želeo samo posmrtnu slavu dobrotvora: za života je podigao Kapelu sv. mučenika Trifuna na Topčiderskom groblju (1903; u njoj je sahranjen 1923), Đačko sklonište u dvorištu palilulske osnovne škole (1908) i Dom srpskog narodnog invalidskog fonda sv. Đorđe (1915).

Testamentom je naloženo da se o zadužbini stara petočlani odbor čiji je prvi sastav - kojim je rukovodio Tihomilj Marković, ondašnji guverner Narodne banke - odredio Nikola Spasić, određivši da, ako se "uprazni koje mesto, ostali članovi će izabrati drugog na mestu onog koji je umro ili odstupio". Kao izvršioci testameta, članovi Upravnog odbora bili su dužni da "upravlja ovom mojom Zaduzbinom samostalno i nezavisno od svih zemaljskih vlasti, oni sami po svojoj savesti i uviđavnosti, a prema duhu vremena i potrebama određuju koliko će se i kad na koju granu zemaljske privrede trošiti iz prihoda". Izričito je zahtevao da se nepokretna imovina ne može otuđivati, te da se redovno i dobro održava, kako bi se ciljevi zadužbine mogli ostvarivati od prihoda te imovine i kamata na uloženi novac i akcije.

SPASICEV PAVILJON: Sajmiste

ŠTA JE BILO POSLE: Mada formalno postoji od 4. decembra 1922 - kada je kralj Aleksandar ukazom odobrio njen rad - Zaduzbina Nikole Spasića praktično radi od prvog sastanka Upravnog odbora, 1930. godine.

GRADSKA BOLNICA IZ 1935: KBC Zvezdara

Ispunjavajući volju osnivača, Zaduzbina je 1935. beogradskoj opštini predala Gradsku bolnicu sa stotinu postelja namenjenih besplatnom lečenju sirotinje, prvenstveno beogradske, dok su "obični" pacijenti primani samo u slučaju da ima slobodnih mesta i sa naplatom uobičajenih bolničkih troškova. U zgradi Spasićeve Gradske bolnice danas je Hirurška klinika KBC Zvezdara, a ispred nje još uvek ograda postavljena pri gradnji.

Bolnica u Kumanovu (50 bolesničkih mesta) podignuta je iste a arhitektonski identična bolnica u Krupnju, 1938. godine. Potonja je - sada kao dom za društvenu brigu o starima - prošle godine obnovljena sredstvima švajcarske humanitarne organizacije "Pomoć u katastrofama", koja je uložila oko 600.000 franaka, i čiji su stručnjaci bili iznenađeni funkcionalnošću bolničke zgrade podignute pre šest decenija. Možda preterano, ali švajcarski arhitekta je zgradu ocenio kao bolnicu za naredni vek. Uz to, Zaduzbina je podigla i Dom za iznemogle i sirote srpske građane u Knjaževcu (1935, 36 postelja) i "Spasićev paviljon"

na Beogradskom sajmištu, u kom je 11. septembra 1937. svečano otvoren Prvi beogradski sajam.

Sve pomenute ustanove izgrađene su o trošku Spasićeve zadužbine i, kao pokloni, ustupane na upravu opštinskim vlastima. Osim toga, Zadužbina je organizovala domaćičke škole, osnivala voćnjake, unapređivala vinogradarstvo, pčelarstvo, intenzivnu poljoprivredu, povrtarstvo, cvečarstvo i kućnu radinost, pomagala Srpsko privredno društvo "Privrednik" i sva dokumenta o tome redovno objavljivala. U cilju unapređivanja tehnologije proizvodnje sira, na primer, Zadužbina je "još onda" plaćala usavršavanje stručnjaka u Danskoj, majci sireva i čokolade.

BOLNICA ZA NOVI VEK: Kumanovo

Sredstva za rad Zadužbina je "vukla", osim iz akcija i kamate, od nekretnina u Beogradu, kao vlasnik zgrada na Obilićevom vencu 17 i Knez-Mihailovoj 19 ("Spasićev prolaz"), Knez-Mihailovoj 33 i Jakšićevoj 1, Knez-Mihailovoj 37 i Vuka Karadžića 8, Knez-Mihailovoj 47 i Kralja Petra 18.

ZEMALJSKA VLAST: Takav rad Zadužbine trajao je do 1960. godine, kada je Komisija za ("drugu") nacionalizaciju Narodnog odbora opštine Stari grad preuzela sve zgrade, osim jednog dela stana u Knez-Mihailovoj 47. Svedena na izvor prihoda od stanarine za deo jednog stana, Zadužbina je nastavila sa ispunjavanjem amaneta osnivača, dodeljujući - "kad ima para", kako kaže član Upravnog odbora, advokat Vojin Đekić - nagrade najboljim studentima medicine i poljoprivrede Beogradskog univerziteta, stipendiranjem lekara i sestara Gradske bolnice i kupovinom "sitne" opreme za bolnice.

ZADUŽBINA: Knez Mihajlova 19 i 33

Na osnovu zakona o obnovi rada zadužbina, Ministarstvo kulture Srbije upisalo je u svoj registar Zadužbinu Nikole Spasića 19. juna 1974. godine - pod brojem 1. Kada je zadužbina osnivana, šezdeset godina ranije, bila je po imovini najveća na Balkanu i verovatno jedna od "najtežih" na svetu. Inače ne bi bilo moguće da Naka Spasić, treća Nikolina žena, bude potpredsednica Svetskog udruženja zadužbina u vreme kada je Elinor Ruzvelt bila predsednica te asocijacije. Svedena na prihod od izdavanja jednog

dela stana, zadužbina je preživela do juna 1996, kada joj je, rešenjem Ministarstva kulture Republike Srbije 022-4564/94-03, "vraćeno" vlasništvo nad nepokretnom imovinom u centru Beograda. Na osnovu pomenutog rešenja upravni odbor Zadužbine zatražio je od opštine Stari grad kao "dobitnika" nacionalizacije iz 1960, da se imovinska prava i odnosi - prihod od kirija za stotina stanova i zakupa poslovnog prostora u srcu Beograda - vrate Zadužbini.

Opština Stari grad podnela je tužbu protiv rešenja Ministarstva kulture Vrhovnom sudu Srbije sa zakašnjenjem od godinu dana. Na tvrdnju ovlašćenog zastupnika Zadužbine da su prekoračeni svi žalbeni rokovi, Vrhovni sud je konstatovao da "nema dokaza kada je rešenje uručeno", pa se, prema tome, ne može utvrditi ni istek roka.

PROMENE ILI "PROMENE": Kraće i jasnije, ovo je takođe priča o tipično ovdašnjem haosu. "Socijalističko" ministarstvo kulture vraća imovinu u nadležnost "opozicionim" beogradskim lokalnim vlastima, koje se onda obraćaju "socijalističkom" vrhovnom sudu da zaštiti ne samo "komunističku" nacionalizaciju nego i "socijalističke" propise o vlasništvu, odnosno "opozionu" praksu pozivanja na to da je Republika ("država") preuzela

ZADUŽBINA: Knez Mihajlova 37 i 47

sva ovlašćenja - a u međuvremenu - svakom da bude ono čega se dočepao. Dodatna napomena u vezi sa tim glasi: kabinet Spasoja Krunicā zbog predsednikove zauzetosti nije mogao da nam odgovori šta vlasti Beograda misle o sudbini ZaduŹbine Nikole Spasića, kao Źto ni nadleŹni u republičkoj Direkciji za imovinu nisu imali "povratnu informaciju" na pitanje o tome ko su korisnici stambenog i poslovnog prostora usred Knez-Mihailove ulice. To se, naravno, lako moŹe ustanoviti na osnovu okaćenih firmi i/ili spiskova stanara - a svakako kraće od sasvim nebirokratskih rokova u kojima je redakcija "Vremena" zatraŹila odgovore.

BEZ ODGOVORA:
Advokat Vojin Đekić

Suoćen sa brzim gašenjem nada u povraćaj imovine, upravni odbor ZaduŹbine zatraŹio je - od opštinskih, gradskih i republičkih vlasti - bar vraćanje prihoda koji se ubiraju od izdavanja, prodaje ili preprodaje "društvene", "državne" i kako se sve već ne naziva "preuzeta", tuŹa imovina. "ProŹle godine opština Stari grad objavila je javni poziv vlasnicima nacionalizovane imovine da se jave ukoliko smatraju da su njihova prava povređena", kaŹe zastupnik zaduŹbine Nikole Spasića, advokat Vojin Đekić. "Na odmah podnet zahtev ZaduŹbine, do danas nema nikakvog odgovora". U međuvremenu, pozivajući se na amandman Zakona o stanovanju - i naknadno, posle odluke Vrhovnog suda Srbije doneto, rešenje po kome su zgrade "u državnoj svojini" a stanovi u njima vlasništvo zaduŹbine - Upravni odbor je zatraŹio da mu se bar prihod od stanarina uplaćuje kao prihod ZaduŹbine, kako bi mogla da nastavi svoj rad. "Javno preduzeće za stambene usluge uputilo nas je na 'Infostan' kao sluŹbu naplate", kaŹe Vojin Đekić. "Tamo su nam traŹili 20.000 dinara za izradu posebnog programa za prenos zakupnine, plus 35 dinara za svaku doznaku po stanu." S obzirom na kontrolisanu stanarinu (koja se, prema podacima "Infostana", kreće od 27,90 do 425 dinara za stanove od 18 do 171 kvadratnog metra), moglo bi se desiti da ZaduŹbina plaća razliku "Infostanu". Ništa neobično za ovdašnju pravnu državu.

KORISNICI, DOBITNICI: Mnogo veći problem je, kako kaŹe Vojin Đekić, činjenica da se ZaduŹbina nalazi između čekića i nakovnja stvarnosti: "S jedne strane lokalne vlasti, koje su glasove dobile i na obećanju o denacionalizaciji, s druge strane stanari - kako oni beneficirani nekadašnjom nacionalizacijom, tako i 'novi', sa vezama u vrhovima obe vlasti, koji bi da - protivno svakom postojećem zakonu - otkupe stanove ZaduŹbine. NadleŹne sluŹbe ponašaju se kao da nemaju veze u slućajevima uzurpacije potkrovlja ili podruma, a najvaŹnije, za ZaduŹbinu finansijski najvaŹnije pitanje - zakup od izdavanja poslovnog prostora, u koji su 'prevedeni' i mnogi stanovi 'dodeljeni' raznim firmama, potom prodavani i preprodavani - niko i ne pokušava da reši."

Poćetkom ovog meseca, ZaduŹbina Nikole Spasića dodelila je godišnje nagrade najboljim diplomcima i najboljim studentima svih godina Poljoprivrednog i Medicinskog fakulteta. U dve sobe prosečno malog beogradskog stana - inaće iznajmljene firmi ćija je kirija pokrila po 2000 dinara novaćnog dela nagrade - stisli su se dobitnici, njihovi roditelji, nešto prijatelja, ćlanovi Upravnog odbora i domaćice koje su slavljenike i goste posluŹile više nego skromnim sendvićićima, koka-kolom i pivom iz flaša. Sa zida ih je, bez osmeha, posmatrao Nikola Spasić, Beograđanin ovdašnji, najcrnja crna sirotinja koja će od koŹara i opanćara izrasti u dobrotvora ćiji amanet, eto, ispunjavaju neki obićni ljudi. Neosporno, oni se drŹe testamentarnog uputstva da rade samostalno i nezavisno od svih zemaljskih vlasti. Zemaljske vlasti su bile na nekom drugom mestu.

Aleksandar Ćirić

